

Як багато прізвище “розкаже” про людину!

Аналіз підсумків IV етапу

10.03-13.03.2018 (до 24.00)

Шановні учасники, наша подорож добігає кінця. Ви багато “почули” від організаторів мандрівки, ще більше дізналися й самі. І це добре, бо знання, здобуті самотійно, найміцніші. Гадаємо, що виправдали ваші сподівання, коли ми обіцяли, що багато дізнаєтеся й про себе. Якщо ні, то у вас є ще одна нагода зробити це.

Сьогодні поговоримо про соціальний стан першопоселенців прізвищ, де проживають, звідки прибули. Про те, що жили люди у великій розкоші, сьогоднішні прізвища жителів Чернігівського району, не жаль, не свідчать, а от носіїв прізвищ Босий, Голодний, Бідник, Сарака (*діал.* бідолага), Лазар (*заст.* жебрак) у районі вистачає. Крім того, й інші лиха сипалися на них. Як ви вважаєте, які прізвища могла мати людина, у якої згоріло все добро? А як називали чоловіка, у якого померла дружина? Яке прізвище мав той, у кого не було власного кутка або ж даху над головою?

Не рідкістю є прізвища, що вказують на розташування житла, садиби: хтось жив за горою чи під нею, хтось - на горі, то був Загорський чи Загоровський, Підгорний, Нагорнюк, Горовий. А ще звертали увагу на близькість до берега, городу, гаю, лісу, болота... Напевне, ви зможете назвати й такі прізвища.

У селі про людину знали практично все. Не треба було й довідок чи посвідки. Предметом обговорення був і спосіб життя: хтось прийшов здалеку й осів тут, то називали його Приходько; а хтось навпаки ходив чи бігав з одного місця на інше або ж мандрував, то і йому не забували дати відповідне прізвище. Подумайте, яке саме? Коли вже, напевне, не було якоїсь виразної ознаки для прізвища (не знали імені батька, його заняття, не мала людина певної вади тощо), то звертали увагу на статус у родині: якщо взяли дитину за годованця або ж сам господар догодовує когось до смерті, то називали його Годонюк. Був єдиною дитиною в сім'ї - значить, Одинець. А коли був найменшою дитиною в родині? А як називали того, хто пішов жити до батьків дружини? Як бачите, сьогодні ми не даємо вам готових варіантів, а пропонуємо “підключити” власний досвід, знання, творчість.

Чималу групу становлять антропоніми, похідні від назв осіб за етнічною приналежністю, тобто за національністю. Значення цих прізвищ

цілком прозоре, і пояснень вони не потребують, наприклад, Москаленко, Жиденко (в народі жидами називають євреїв), Литвиненко. Сказати сьогодні напевно не можна, чи ці люди дійсно прибули з Москви, Ізраїлю та Литви, чи, можливо, вони бували там у якихось справах, а після повернення їх стали так називати. Представниками етнічних груп у Чернігівському районі є носії прізвищ Гуцул, Бойко (етнічні групи українців західних областей). Сюди ж належить і прізвище Руснак (так називали у Західній Україні русинів). Предметом вашої уваги, шановні учасники, мають стати прізвища, що свідчать про польські корені першопосілів. Зверніть увагу, що сьогодні ці прізвища стилістично нейтральні, однак у певний історичний період могли мати й зневажливий відтінок. Отже, до вашої уваги [хмарка слів](#), у якій з-поміж ряду прізвищ маєте знайти “польські”, до речі, всі ці прізвища зафіксовані в Чернігівському районі

Значна кількість прізвищ вказує на вихідців із різних областей України: Лубінець (Лубни), Вінничук (Вінниця), Диканський (Диканька). Водночас зафіксовано й прізвища, що вказують на прибуття у свій час в Україну і жителів російських міст: Воронежський, Рязанов та інші. Впевнені, що у вас не виникне труднощів під час дослідження таких прикладів.

Яскравою рисою українських прізвищ є складні утворення. Якщо вивчати цю групу антропонімів на рівні одного села, то кількість прикладів ледве сягатиме десяти, а от дослідження на рівні району дає більш широке уявлення про їх поширеність. Складні прізвища сьогодні – типово українські, багато з них мають виразний гумористичний відтінок.

Слід пам'ятати, що величезна кількість сучасних українських прізвищ кувалась у горнилі Запорізької Січі. А як давались прізвища на Запоріжжі, написано у багатьох історичних повідомленнях. Приклади козацьких прізвищ зустрічаються і серед жителів Чернігівського району: Кривонос, Заприкутенко, Голоіваненко, Рідкокаш, Куйбіда. Пропонуємо вам

більше ознайомитися з козацькими прізвищами під час цікавої вправи - складання [пазлів](#).

Приводом для утворення складних прізвищ був і рід занять, яким займалася людина: Саловаров (той, що топив сало), Пивовар (той, хто варив пиво), Козоріз (різник, той, хто ріже тварин). Частина складних прізвищ вказують на ваду людини, причому у першій частині прізвища – сама вада, а у другій – частина тіла, що має ваду: Кривонос, Кривошей, Товстоног. Не поодинокими є приклади складних прізвищ, перша частина яких кольори: Білоусов, Білошапкін, Сиводід, Сіроклин. Є приклади, де одна із частин складних прізвищ виражена дієсловом наказового способу: Заприкутенко, Куйбіда. Значення більшості складних прізвищ є прозорим: Лихолат (той, хто постійно латає лихо, не вибереться зі злиднів), Скоробагатов (швидко розбагатів), Добровольський (очевидно, за якусь важливу справу узявся з доброї волі). Як ви помітили, всі складні прізвища пишуться разом.

Шановні учасники, вперше з прикладами складних прізвищ ви познайомилися, напевне, в казках, тож пропонуємо вам пригадати українські народні казки, у яких зустрічаються ці приклади.

На початку нашої подорожі ми завітали до містечка Словотвір. Час знову навідатися туди, адже, досліджуючи патроніми (прізвища, утворені від імені батька), ви, шановні учасники, зазначили, що утворюються такі найменування за допомогою суфіксів. А чи можете ви додати інші способи, дослідивши приклади п'ятого етапу?

Ну що ж, досліджень сьогодні ви провели достатньо, час ділитися з нами результатами. **Увага! У першому завданні не є обов'язковими прізвища саме вашого населеного пункту!**

1. Запропонуйте власні версії прізвищ чоловіка:
 - у якого згоріло все нажите добро -
 - у якого померла дружина -
 - у якого не було власного кутка чи даху над головою -
 - який не міг вжитися на одному місці -
 - який був найменшою дитиною в сім'ї -
 - який пішов жити до батьків своєї дружини -
 - який жив поблизу берега річки, городу, лісу, болота -

Увага! До кожної групи добираємо до трьох прикладів, кожен “коштує” 0,5 бала.

2. Дослідіть, чи є у вашому селі носії прізвищ, що означають: соціальний стан першопосія; розташування житла, садиби відносно берега річки, гори (гір), городу, гаю, лісу, болота; походження за національністю; регіони України; або ж мають складні прізвища (за кожен приклад 0,5 бала).
3. Із запропонованої [“хмарки слів”](#) виписіть прізвища, що вказують на польське походження (по 0,5 бала за кожен приклад).
4. Складіть [пазли “Найцікавіші козацькі прізвища”](#). Надішліть скриншот. Виписіть прізвища, в яких згадуються частини тіла та органів людини (за пазли - 5 балів; за кожне виписане прізвище - 0,5 бала). **Увага! Як створити скриншот, читайте [за посиланням](#).**
5. Назвіть українські народні казки та їх персонажів, що мають складні прізвища. Зразок: казка - персонаж (казка - 1 бал, за кожен персонаж - 0,5 бала).
6. Назвіть способи творення українських прізвищ, крім суфіксального, за зразком: спосіб творення - 1 приклад (спосіб творення - 1 бал; приклад - 0,5 бала)
7. Назвіть відомих українців, прізвища яких означають соціальний стан першопосія; розташування житла, садиби відносно берега річки, гори (гір), городу, гаю, лісу, болота; походження за національністю; регіони України; мають складні прізвища (до 10 прикладів, за кожен - по 1 балу). **Увага! На третьому й четвертому етапах ви вже працювали зі складними прізвищами, тож намагайтеся не повторюватися!**

П'ятий етап - завершальний, однак не можна сказати, що робота наша завершена. Крок за кроком ми вивчали особливості творення прізвищ, їх значення. Тож нам цікаво, як вам працювалося з мовними перлинами? Чого досягли? Що відкрили для себе? Ми постійно знайомилися з вашими записами на сторінці вражень і хочемо узагальнити їх. Тому просимо заповнити [анкету](#).

Не забуваймо про [Сторінку вражень](#)!

Нагадуємо про час “збирати каміння”. Аби не загубити здобуті (не побоїмося цього слова) вами мовні перлини, збережіть їх і передайте далі.

Як зберегти результати вашої роботи, подивіться на своєрідні “шкатулки”, які виготовляє “Козацький кіш”:

- Це може бути віртуальна стіна на padlet.com. Рекомендуємо варіант “Полиця”: [“Козацький кіш” подорожує країною Мовознавство](#)
- Також це може бути інтерактивний плакат thinglink.com: [“Козацький кіш подорожує країною Мовознавство”](#)
- Пропонуємо ще один цікавий сервіс storyjumper.com. З його допомогою ви зможете не тільки занотувати зібрані матеріали, а й створити цікаві історії, як, наприклад, ось ця книжечка (посилання на неї додамо пізніше).
- Можна зберегти окремо в хмарці слів, однак треба буде декілька хмаринок (5), аби узагальнити роботу на всіх етапах.
- І, звичайно ж, можна створити презентацію результатів (бажано робити відразу в Google презентації).

УВАГА! Творчу роботу команди мають презентувати **до 16 березня 2018 року**. Тож не баріться, обирайте один із запропонованих варіантів або власний, адже презентувати вам є що. Посилання на вашу роботу ми розмістимо в спільній презентації.